

Met de dood in het hart

Wilfried Martens (°1936), een der meest notoire katholieke politici na de Tweede Wereldoorlog, trad in zijn partij (CVP/PSC, thans CD&V/CDH) nadrukkelijk naar voren nadat die partij op 5 juli 1963 (in het kasteel Hertoginnedal) "*met de dood in het hart*" had ingestemd met een politiek compromis rondom de Communautaire Kwestie in België. Martens' beslissing om de 'Vlaamse zaak' via die partijpolitieke weg te realiseren was niet evident, de pragmatische katholieke partij kende immers een spectaculaire leegloop op haar flamingantische vleugel, grotendeels ten voordele van de radicale Vlaams-nationalisten van de Volksunie, die tussen 1961 en 1965 een opvallende opgang kenden. De akkoorden en de wetten die uit het Hertoginnedalfenomeen ontstonden, werden langs beide zijden van de taalgrens fel gecontesteerd. De Vlaams-Waalse taalgrens was overigens slechts enkele maanden voordien quasi definitief vastgelegd – de Duits-Waalse zou later volgen.¹ Dat Hertoginnedalfenomeen zou een scharniermoment vormen voor de institutionele evolutie in België, van de vier staatshervormende grondwetswijzingen (1970/71, 1980, 1988, 1993) tot het Lambermontakkoord (2001) en het Lombardakkoord (2001).

De Vlaams-radicalen scharnierperiode van 1961-1965 zou minder dan vijftien jaar later worden gevolgd door een enigszins vergelijkbaar scharniermoment: de Volksunie participeerde in 1976/1977 nadrukkelijk in de staatshervormende Egmont- en Stuyvenbergakkoorden, betaalde een zware electorale prijs voor haar pragmatisme en verloor vanaf 1978 systematisch haar radicaal-nationalistische vleugel. Deze laatste organiseerde zich als Vlaams Blok en legde in 1981 de electorale basis voor haar latere opgang.²

Dergelijke spraakmakende partijpolitieke kenteringen dalen uiteraard niet eensklaps uit de electorale hemel. Jaren voor de 'vlucht' van talrijke groepen radicale Vlaamsgezinden naar de Volksunie, kon de CVP steeds moeizamer een antwoord bieden aan de groeiende Vlaamse agitatie die zich ontwikkelde bij het bestrijden van

1. P. Martens, *De Zuidnederlandse taalgrens voor het Belgisch parlement*, Heusden, 1962.

W. Martens, *De Memoires. Luctor et emergo*, Tielt, 2006, p. 56.

2. Diverse groepen radicale nationalistes verlieten in 1977-1978 de Volksunie en richtten de Vlaams-Nationale Partij (VNP) en de Vlaamse Volkspartij (VVP) op, die in 1978 deelnamen aan de verkiezingen. De VNP behaalde een kamerzetel, slorpte een jaar later de VVP op en nam de naam Vlaams Blok aan, een benaming die reeds werd vermeld op een gezamenlijke plakbrief van VNP en VVP in 1978.

“de samenzwering tegen Vlaanderen”.³ De opstandige geest die waaide doorheen de omvangrijke Vlaamse manifestaties (de IJzerbedevaarten, de massale Zangfeesten, de Marsen op Brussel e.a.) verstevigde het Vlaamse verzet tegen de talentellingen, stimuleerde de eis tot vastlegging van de taalgrens, versterkte de roep om federalisme en zette de katholieke partij en haar horige organisaties stevig onder druk. ‘Hertoginnedal’ wrikte ten slotte het hek los van de dam. De Vlaams-nationalisten konden vervolgens aan hun opgang beginnen. Maar eens hun partij voldoende groot en zelfverzekerd was geworden om te kunnen participeren aan de macht en om daartoe de nodige compromissen te sluiten met de andere politieke families, brak ook daar de kruik. Dat laatste gebeurde tijdens de periode die volgde op de Egmont- en Stuyvenbergakkoorden. De Volksuniekruijk had tijdens de voorgaande jaren reeds vele scheuren opgelopen: de links-rechtstegenstelling tussen de top en de basis, de ethische kwesties, de nawerking van het onverwerkte verleden van collaboratie en repressie, het conflict tussen het civiele nationalisme en de herleving van het vooroorlogs integraal-katholieke nationalisme.

Wat ‘Hertoginnedal’ was geweest voor de katholieke partij, werden thans, *mutatis mutandis*, ‘Egmont en Stuyvenberg’ voor de Vlaams-nationale partij. *“De politieke toestand hier: de Vl. Nat. zijn op hol geslagen”*, schreef de Gentenaar en gewezen Dinaso- en ss-militant Jef François (1901-1996) op 26 juni 1977 aan zijn (in Buenos Aires verblijvende) stads- en geestesgenoot Leo Poppe (1911-1997). Aan die brief uit juni 1977, een maand nadat het in Vlaanderen fel gecontesteerde Egmontpact was goedgekeurd, hangt Frank Seberechts in dit *Wt*-nummer zijn *“Het allegaartje dat nu bekokstoofd wordt.” Jef François schrijft Leo Poppe over de oppositie rondom het Egmontpact en de ontstaansomstandigheden van het Vlaams Blok* op. In dat artikel komen o.m. de dieperliggende ideologische doelstellingen aan bod die leefden onder de sceptici binnen de Vlaams-nationalistische Volksunie. Nu diezelfde Volksunie zich had opgeworpen als een van de drijvende krachten bij het tot stand komen van het in hun ogen ‘verraderlijke’ Egmontakkoord werden diezelfde sceptici echte tegenstanders.

De verdeeldheid omtrent het Egmontpact legde definitief de scheuren bloot die zich sinds meer dan een decennium hadden ontwikkeld binnen het partijpolitieke én het niet-partijpolitieke Vlaams-nationalisme. Vooral in die laatste groep aanhangers bevonden zich organisaties en persoonlijkheden van wie de ideologische wortels zich situeerden in de tussenoerlogse periode, zowel ter rechterzijde als ter linkerzijde, al kan men die links-rechtsduiding natuurlijk niet meteen retroactief gaan toepassen.

Eén van die wortels – en niet de minste – uit het interbellum kan geduid worden als het integralistisch-katholieke Vlaams-nationalisme, dat vooral in West-

3. W. Martens, *De Memoires [...]*, p. 57.

Vlaanderen opgang maakte via de bekende priesters zoals Robrecht De Smet, Leo Dumoulin, Maurits Geerardyn, Odiel Spruytte en Cyriel Verschaeve. Maar ook in andere regio's kwamen geestelijken aan het woord die aansloten bij die strekking. Eén onder hen is de Oost-Vlaamse jezuïetenpater Jozef Van Opdenbosch (1892-1944), over wie Chistian De Borchgrave zijn *Een boegbeeld van het integraal-katholieke Vlaams-nationalisme: Jozef Van Opdenbosch s.j. (1892-1944)* publiceert.

Jozef Van Opdenbosch gold als een van de belangrijkste steunpilaren van het AKVS (Algemeen Katholiek Vlaamsch Hoogstudentenverbond), dat naar het woord van Louis Vos tijdens de dertiger jaren van vorige eeuw werd "*doodgeknepen door kerkelijke verbodsbepalingen en weggeconcurrereerd door de nieuwe K[atholieke] A[ctie]-formaties*" en ten slotte ten onder ging "*aan interne tegenstellingen en spanningen in het Vlaams-nationalistische kamp*".⁴

Dat de radicale Vlaams-nationalisten die zich tijdens het interbellum inschreven in de Nieuwe Orde en op zijn minst negen naar een door Duitsland gefaciliteerde toekomstige rol voor Vlaanderen, is stilaan historiografisch gemeengoed geworden. Anderzijds schrijft Etienne Verhoeyen dat de Duitsers van hun kant – net als tijdens de voorgaande decennia – geïnteresseerd waren in de '*Flamenfrage*', maar dat "*over de voorbereiding van de Duitse bezetting van België in mei 1940 [nog maar] weinig [bekend is]*". Verhoeyen wil daarom in zijn *Een Duits netwerk bij de voorbereiding van de Militärverwaltung in België (1939-1940)* enig scherper licht werpen op die problematiek. Meer bepaald gaat het hier om de 'Sondergruppe Student', genoemd naar de Duitse generaal Kurt Student (1890-1940).

Eén van de 'Vlaamse' leden van de groep was Maurits Meert (1904-), een genaturaliseerde Duitser en de zoon van de oud-activist Leo Meert (1880-1963). Behalve Meert, behoorden ook nog een aantal andere Vlamingen tot de Sondergruppe, bijna allen afkomstig uit het activistische milieu en/of het Vlaams-nationalisme in algemene zin. De Duitse leden van de groep hadden bijna allen intellectuele banden met het Vlaanderen van tijdens het interbellum. Meert zou overigens nog gedurende de gehele oorlogsperiode in contact blijven met de Duitse bezetter.

De voorbereiding, het verloop en de nawerking van het activisme lopen als een verklarende 'rode draad' doorheen de geschiedenis van het Vlaams-nationalisme. Ook omtrent de Belgische repressie tegenover de actoren van die episode van collaboratie, beschikken wij over ruim historiografisch materiaal. Toch stelt Jos Monballyu in zijn *Het uur van de vergelding. Vlaamse activisten voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het Leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 1* met enige

4. L. Vos, *Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 246-248.

verwondering vast dat *“niemand van die historici een precieze omschrijving geeft van de notie activisme zoals die werd gehanteerd door de verschillende gerechtelijke instanties die zich na de Eerste Wereldoorlog met die strafrechtelijke repressie ervan bezig hielden”*. Daarenboven stelt de auteur vast dat geen enkele onder de betrokken historiografen zich steunt op ‘de bron bij uitstek’ om de naoorlogse repressie te beschrijven, nl. de gerechtelijke archieven van de instellingen die de repressie uitvoerden.

De vaststelling van Monballyu is op zijn minst zeer opmerkelijk te noemen en zij roept daarom grote verwachtingen op ten opzichte van het juridisch-historisch onderzoek, waarvan de auteur in onderhavig *Wt*-nummer een proeve levert.

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT